

УДК 378.015

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.76-1.33>

Ю. М. Козловський

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

О. С. Захар'яш

кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА В КОНТЕКСТІ ХРИСТИАНСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ

У статті обґрунтовано методологічні засади духовного становлення і розвитку українського студентства в контексті християнського світогляду. Відзначено, що на сучасному етапі суспільна свідомість у багатьох країнах стає відчуженою від системи християнських цінностей, що зумовлює викривлення у сприйнятті та інтерпретації сучасною молоддю, зокрема студентами, загальнолюдських християнських чеснот. Виявлено, що низка науковців у контексті нової філософії освіти надає перевагу розвитку в людини духу і душі, а також розвитку професійної духовності студентів як майбутніх фахівців. Інтегруючи три важливі аспекти (аксіологічний, культурологічний та релігійний) у розвитку особистості студента, обґрунтовано такі методологічні засади: духовність є розкриттям у людині й у світі Святого Духа, а християнство сповідує позицію любові й поваги до особистості, спираючись на христоцентричну основу педагогічної діяльності та елементи антропоцентричної парадигми сучасної світської освітньої системи; культура сучасного студентства у більшості випадків не має національного коріння і орієнтована на культ тілесності, насильства, споживацтва, підсилені можливостями комп'ютеризації і творенням віртуальних світів, де втрачається етнокультурна ідентичність, пропагується наслідування негативу, підвищена зацікавленість ницим антигуманізм тощо; сучасна вища освіта мусить враховувати накопичені християнські традиції та служити гідному становленню особистості, формуванню громадського суспільства на засадах моральних цінностей християнства та ідеї оптимістичного сприйняття світу; необхідне поєднання зусиль влади і Церкви, яка використовує сучасні форми і методи виховання, захищаючи молодь від шкідливого впливу негативної сфери; оптимальним є забезпечення у сфері освіти світоглядного синтезу знання і Віри у цілісному процесі світосприйняття для повернення моральних ідеалів людства; необхідна всебічна підтримка відродження позитивного потенціалу стилів минулого, що пропагує довершеність зовнішнього світу, об'єктивність буття, велич Бога і Його творіння, і, як новація, може бути з ентузіазмом сприйнята студентами; Богоугодний розвиток особистості по-справжньому можливий тільки тоді, коли ми усвідомлюємо себе образом і подобою Божими, а людина починає сприймати світ не як поле докладання своїх сил і талантів, а як школу Вічного життя, як початок шляху до себе. Зроблено висновок, що саме духовна традиція християнства українського народу у змозі забезпечити повноцінне розкриття особистості, формування її достойним членом суспільства, а християнські постулати можуть гарантувати всебічний її розвиток, звершити ті благі справи, яким служить формування та розвиток особистості.

Ключові слова: методологічні засади, духовність, духовний розвиток, студент, українське студентство, християнство, християнський світогляд, аксіологія, культурологія, релігія.

Постановка проблеми. На сучасному етапі суспільна свідомість у багатьох країнах стає відчуженою від системи християнських цінностей. Релігія поступово втрачає роль історичного чинника, що регулює взаємовідносини між членами суспільної спільноти, та відбувається інтенсивна заміна виплеканих віками моральних цінностей та устоїв українського світосприйняття на правила існування «суспільства споживання». Ці негативні реалії вже призвели до небезпечного викривлення у сприйнятті й інтерпретації сучасною молоддю,

зокрема школярами, загальнолюдських християнських чеснот.

За своєю сутністю «наша країна є унікальним осередком культурних і духовних цінностей. З метою їх збереження і розвитку необхідно подальше розширене відтворення духовності шляхом розумного навчання й морального виховання молодого покоління» [1, с. 61]. Відповідно до досліджень історичного поступу соціумів і фінансово-економічних потрясінь на початку ХХІ століття, це спричинила девальвація духов-

но-моральних цінностей цивілізації. Глобальна криза найбільше позначилася на державах, що характеризуються нестійким політично-економічним уставом, із істотним розривом між структурами влади й населенням, позаяк відкинутими виявилися наука, релігія, освіта – три найвагоміші галузі духовного життя людей.

На думку Д. Чернілевського, «найвищий духовний рівень у християн пов'язаний із прагненням людини творити, перетворюючи свою природу, досягаючи Царства Божого, наявного всередині нас. Це втілення ідеального Образу в собі, відновлення початкової цілісності через єднання розуму й душі» [2, с. 12]. Невдовзі власне освіта об'єднає Знання й Віру, виконавши функцію єдиного світового матеріально-духовного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У контексті новітньої освітньої філософії науковець В. Скотний бачить зміщення основного наголосу на розвиток індивідуального, критичного, мислення, де верхівка розвитку – людина духу й душі: «Головний контекст, в якому відбувається розвиток і виховання душі, є геном духовного і культурного буття людини. Такого типу людина здатна не стільки на засвоєння готового знання, скільки на розв'язання, що спрямовує філософія освіти, яка є новою освітньою парадигмою, яка потребує нового духу і душевного ставлення до дійсності» [3, с. 5].

Не можна не погодитися з Р. Костенко, що «значну роль у формуванні особистості майбутнього педагога відіграє християнська церква. Як соціальний інститут вона використовує сучасні форми і методи виховання, захищаючи молодь від шкідливого впливу негативної сфери» [4, с. 63]. Професійна духовність є складним станом внутрішнього світу педагога. Духовність у педагогічній справі є спроможністю до фахової рефлексії, доброти, чуйності, совісті, істини, спроможності самотужки аналізувати й розмірковувати над власним життям, його метою й сенсом, долею свого учня. Завдяки доброті, творенню добра розвивається любов як до Всевишнього, так і до своїх родини, народу, Батьківщини. Виховання в молоді добра розвиває добрі почуття, виховує в них альтруїстичні прагнення, позбавляючи егоїзму. Загалом культ милосердя в усі віки був характерний для українців. Інакше кажучи, мета християнства – прищеплення особистості неперехідних цінностей, пов'язаних із її моральним удосконаленням.

Не менш важливою є думка, що «духовна складова виховання, яка ґрунтується на християнській традиції, відіграє незаперечну роль в утвердженні високоосвіченого представника нашого суспільства. Саме Церква, її святі отці в силі дати суспільству не лише власне духовні цінності, а й створити сприятливі умови для їх глибокого сприйняття»

[5, с. 14]. Моральні цінності молоді покладено в основу досліджень В. Козира [6]. Однак, незважаючи на низку цих та інших досліджень, означена проблема вимагає додаткового дослідження.

Мета статті – окреслити сучасний стан духовного розвитку українського студентства та обґрунтувати відповідні методологічні засади в контексті християнського світогляду.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що нині необхідно об'єднувати зусилля влади й Церкви, аби формувалася нова виховна доктрина з адекватним відображенням суспільних запитів, яка би враховувала одвічні християнські звичаї та слугувала належному становленню особистості. Важливою з-поміж духовних цінностей християнства є ідея оптимістичного, радісного сприйняття світу.

Загалом сучасна «сита» західна цивілізація позиціонує себе то як постіндустріальну, то як постхристиянську. Якщо перше визначення констатує вихід з епохи беззастережного захоплення технократичними ідеями, то друге локалізує роль християнської Церкви у минулому [7]. В умовах глобалізації зникають відмінності у стандартах споживання представників різних регіонів, втрачається своя етнокультурна ідентичність. Зокрема, елементарний побутовий послух, намагання правильно і добросовісно виконати свої обов'язки характеризуються як прояв аскетизму! І це в той час, коли аскетизм, з погляду сучасної богословської науки, – «планомірне вживання, свідоме застосування доцільних засобів для набуття християнських чеснот, для досягнення релігійно-моральної досконалості» [8, с. 38]. Утім, на нас щодня чатує безліч ситуацій, які супроводжуються жалем і смутком. І без віри впоратися з усіма проблемами у край важко.

Розглянемо основні аспекти означеної проблеми.

В аксіологічному аспекті традиційні складові духовності – істина, добро, естетика. Як релігійне світосприйняття духовність є розкриттям у людині Святого Духа. Усі особистості перебувають у певному культурно-історичному просторі, з особливими життєвими реаліями, відмінностями й ознаками. Гуманна педагогіка слугує одним із найважливіших методів відновлення в людях втраченої людськості. Виховання – то не просте формування певних навичок. Освіта не тільки навчає чогось, а й відтворює образ душі людини. Хай якою б поганою і приниженою була людська душа, в ній просвічують жива ікона, образ Божий. Можливо, власне освіта виконуватиме функції нових глобального Віровчення й Релігії Світу на геть іншій світоглядній основі, повертаючи людям втрачену Віру в найвищі духовні цінності буття і Сенс людського буття, відвернувши водночас небезпеку незворотної духовної деградації людства.

Обговорювати якісь деталі розвитку освіти на майбутнє недоречно. Тож маємо зосередитись лише на принципово важливих, глобальних, справді доленосних проблемах розвитку цивілізації, у вирішенні яких саме освіта здатна й має виконувати чільну роль [2]. Зокрема, науковець Б.С. Гершунський прогнозує таке [9]: 1) як частка культури за соціальним статусом і ментальним потенціалом освіта дедалі більше співвідноситься з наукою й релігією – всеосяжними галузями духовного життя народу; 2) забезпечення освітою світоглядного синтезу Знання і Віри як необхідної умови їхніх взаємодоповнення і взаємозбагачення в цілісному процесі світосприйняття, що має інтегрувати ментальні цінності людей і соціумів, а особистий внесок кожної креативної людини у збагачення цінностей – стати основою духовного життя й умовою безсмертя Душі; забезпечення освітою ментальної сумісності людей, спільнот і соціумів як найважливішої умови поступу людства до єдності: формування, збагачення і поступове створення єдиного культурного і освітнього простору на основі багатостороннього діалогу культур; вирішення освітою найвагомішої проблеми цивілізаційного масштабу: повернення людям Віри у високі моральні ідеали й цінності, надання розуміння і внутрішнього прийняття Сенсу людського життя, вказання шляху досягнення особистісних життєвих поривань.

У **культурологічному аспекті** сучасна інформаційна цивілізація антагоністично протистоїть духовній культурі. Із технізацією суспільства людський світ немов «замикається», а людина стає дедалі відстороненішою, відчуженішою. Пряме живе спілкування невпинно замінюють технічні й електронні засоби комунікацій. Агресія й бездушність надзвичайно поширені в сучасному українському суспільстві, ознакою чого є безліч безпритульних дітей, безпорадних калік і вбогих людей похилого віку. Активізацію жорстокості й аморальності зумовлює також нинішнє комерціалізоване масове мистецтво, зі страхітливими й кривавими сюжетами, грубою еротикою, садистськими вбивствами тощо. Із ортодоксально-християнського погляд людини на природу поступово стає окультним, а відтак – механістичним.

Люди з образу Божого, духовних особистостей, маючи панівне становище у створеному Господом світі, стають немічними природними істотами, що заблукали в безконечному Всесвіті. Натомість людина перетворюється на примітивний матеріальний об'єкт, який діє за законами механіки, як і інші матеріальні речі. Нехтуючи наявністю Творця, люди нині ставляться до природи споживачки.

Постмодерністське твердження химерної можливості функціонування людини без Всевишнього у процесі виховання молоді вводить в аморальний глухий кут антропоцентризму. Такі умови освіти

й виховання юні обмежують винятково прагматичною функцією: забезпечення обслуговування матеріальних потреб постіндустріальної інформаційної культури.

Християнські моральні цінності замінює владна примусова регламентація людської поведінки, в якій стереотипи прагматичного функціонування у різних галузях життєдіяльності зводяться до таких функцій як: фахова, рекреаційна, шлюбно-сімейна тощо. Унаслідок таких правил моральне виховання студента замінюють суто знанням етикету або ділової етики, а за виникнення проблемних ситуацій – умінням обрати найменше зло. Комп'ютеризація в естетичній сфері пов'язана зі створенням віртуального світу, тому дедалі поширенішими стають інтерактивне й віртуальне мистецтво. Виховання на потворності, наслідування негативу, підвищена зацікавленість цим спотворюють духовність молоді, насаджуючи антигуманізм.

Чимало митців прагнуть відродження стилів минулого, повернення до життя мистецтва, що пропагуватиме довершеність зовнішнього світу, об'єктивність буття, велич Бога і Його творіння. Саме на таких тенденціях, притаманних естетиці постмодернізму, які певним чином послаблюють ірраціоналізм, хаос, фрагментарність і безперспективність, варто наголошувати, виховуючи студентську молодь [10]. Позаяк молодь піддається новаціям і моді, вона з ентузіазмом сприйматиме найновітніші тенденції.

Релігійний аспект акцентує те, що християнство привнесло у світ як одну з найголовніших заповідей любов до Бога і ближніх як до самих себе. Батькам Христос проповідував віддану любов у справі виховання своїх дітей. Христос визнавав усю важливість тілесно-духовного виховання дітей, однак виховання духу в Його очах вище й важливіше за розвиток тіла й придбання земних скарбів. На цих підставах Ісус Христос встановив одвічне справжнє поняття про виховання, яке має виробити в людині не тільки зовні добру поведінку й добрі форми життя, а й такі внутрішні основи життя, щоб добра поведінка була служінням Богу в душі та в правді і проникала в сокровенні вигини душевного життя.

Багато течій педагогічної думки [11] зумовили створення й утвердження в сучасній практиці освіти уваги до розвитку особистості, що, безсумнівно, впадає в русло християнства. Християнство сповідує позицію любові й поваги до особистості дитини, але не приймає повністю антропоцентричну основу сучасної світської освітньої системи, спираючись на христоцентричну основу педагогічної діяльності. Людина, відповідно до християнського вчення, створена за образом Божим, вона носить у собі два світи: невидиму душу й видиме тіло. І хоча тіло людини утворене

із землі, ми бачимо чудову її природу: співмірність у членах, красу у м'язах, здатність до найрізноманітніших занять тощо. У тлінний склад Творець вдихнув і розумну душу, яка пізнає не тільки явища світу чуттєвого, але й істину, моральне добро і красу. Людина здатна пізнавати навіть Самого Бога всередині себе, відчуває в собі прагнення до вищого, вона знає і схвалює краще, але робить часто гірше.

Визнання примату духовної основи в людині пояснює й виправдовує наявність аскетичного моменту у вихованні. Але навіть найсуворіше аскетичне життя може перетворитися на фанатизм, якщо немає любові, немає слідування християнським заповідям, які в основі життя людини, ставлять порятунок її душі. Богоугодний розвиток особистості по-справжньому можливий тільки тоді, коли ми усвідомлюємо себе образом і подобою Божими. Лише тоді людина отримує справжню систему координат і орієнтації в житті. Вона починає сприймати світ не як поле докладання своїх сил і талантів, а як школу Вічного життя, як початок шляху до себе. Тож кожну здатність необхідно удосконалити так, аби через це посилювати любов до Бога й ближніх, чи бодай не перешкоджати цьому.

Ми повністю погоджуємося з думкою Г. Груць, що «що потреба особистості в морально-духовному вдосконаленні була основною домінантою християнської моралі. Водночас християнські заповіді не втратили своєї актуальності й досі, а тому включення їх у зміст освіти вищої школи повинно бути не декларативним, а присутнім» [12, с. 246].

Інтегруючи три важливі аспекти (аксіологічний, культурологічний та релігійний) у розвитку особистості студента, обґрунтовано такі методологічні засади:

– духовність є розкриттям у людині й у світі Святого Духа, а християнство сповідує позицію любові й поваги до особистості, спираючись на христоцентричну основу педагогічної діяльності та елементи антропоцентричної парадигми сучасної світської освітньої системи;

– культура сучасного студентства у більшості випадків не має національного коріння і орієнтована на культ тілесності, насильства, споживачтва, підсилені можливостями комп'ютеризації і творенням віртуальних світів, де втрачається етнокультурна ідентичність, пропагується наслідування негативу, підвищена зацікавленість ницим антигуманізм тощо;

– сучасна вища освіта мусить враховувати накопичені християнські традиції та служити гідному становленню особистості, формуванню громадського суспільства на засадах моральних цінностей християнства та ідеї оптимістичного сприйняття світу;

– необхідне поєднання зусиль влади і Церкви, яка використовує сучасні форми і методи виховання, захищаючи молодь від шкідливого впливу негативної сфери;

– оптимальним є забезпечення у сфері освіти світоглядного синтезу знання і Віри у цілісному процесі світосприйняття для повернення моральних ідеалів людства;

– необхідна всебічна підтримка відродження позитивного потенціалу стилів минулого, що пропагує довершеність зовнішнього світу, об'єктивність буття, велич Бога і Його творіння, і, як новація, може бути з ентузіазмом сприйнята студентами;

– Богоугодний розвиток особистості по-справжньому можливий тільки тоді, коли ми усвідомлюємо себе образом і подобою Божими, а людина починає сприймати світ не як поле докладання своїх сил і талантів, а як школу Вічного життя, як початок шляху до себе.

Висновки і пропозиції. Духовність – якісна характеристика свідомості, яка визначає людські поведінку, вчинки, буття; це риса людини як суб'єкта, на відміну від бездуховності – втрати нею суб'єктивності й перетворення на простий об'єкт. Тож духовність – послідовна актуалізація особистістю її суб'єктних ознак. Винятково завдяки духовній традиції християнства українського народу можливе забезпечення повноцінного розкриття індивіда, аби він став достойним членом суспільства та пастви Божої. Тільки християнські постулати спроможні всебічно розвинути особистість завдяки звершенню благих справ. До подальших напрямів відносимо дослідження можливостей формування християнського світогляду в українських студентів у процесі навчання в закладах вищої освіти.

Список використаної літератури:

1. Коліщук С.В. Християнські цінності в системі підготовки молодшого спеціаліста. *Таєрійський вісник освіти*. 2013. № 2(42). С. 60–64.
2. Чернілевський Д.В., Пшеничнюк О.В., Сідячева Н.В. Духовна культура особистості: навч. посіб. Київ; Вінниця : Академія креативної педагогіки, 2009. 384 с.
3. Скотний В. Виховання душі. *Молодь і ринок*. 2011. № 7. С. 5–10.
4. Костенко Р.В. Вплив християнської релігії на особистість у процесі її соціалізації. *Виховання і культура*. 2001. № 1(1). С. 62–66.
5. Самбор А.М., Самбор М.А. Християнство як підґрунтя духовного виховання майбутніх вчителів. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2014. № 2. С. 12–19.
6. Козир В. Моральні цінності сучасної молоді. *Проблема духовності сучасної молоді: ре-*

- лії та перспективи: матеріали Міжрегіон. наук.-практ. конф. молодих дослідників, м. Житомир, 8 листоп. 2007 р. Житомир : Вид-во ПП Сахневич, 2007. С. 43–46.
7. Ігор Ісиченко, архієпископ. Християнська аскеза у суспільстві споживання. *Духовні засади розвитку людства в епоху глобалізації та українська перспектива*: матеріали наук.-практ. конф. Київ : Національна академія управління, 2005. С. 47–57.
8. History of Christian Spirituality. New York: The Seabury Press, 1982. Vol. 1. Bouyer Louis. The Spirituality of the New Testament and the Fathers: transl. from French. P. 38–40.
9. Гершунский Б.С. Философия образования. Москва : МПСИ, 1998. 432 с.
10. Етика та естетика : навч. посіб. / В.Л. Петрушенко та ін. ; за ред. В.Л. Петрушенко. Львів : Новий Світ-2000, 2011. 308 с.
11. Дивногорцева С.Ю. Теоретическая педагогика : учеб. пособ. для вузов по пед. специальностям : в 2 ч. Москва : ПСТГУ, 2012. Ч. 1. Введение в педагогическую деятельность. Теория и методика воспитания. 195 с.
12. Груць Г. Релігійно-духовні цінності як умотивовані потреби розвитку особистості студентів: історичний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 35, том 2, 2021. С. 238–247.
-

Kozlovskiy Yu., Zakhariyash O. Spiritual development of Ukrainian students in the context of Christian philosophy

The article studies methodological fundamentals of spiritual growth and development of Ukrainian students in the context of Christian philosophy. It is marked that at the modern stage, public mind in many countries is getting remote from the system of Christian values, causing distorted perception and interpretation of the general human Christian values by Ukrainian youth, particularly students. It is determined that in the context of the new philosophy, some scientists give preference to development of human spirit and soul, as well as growth of professional spiritual intelligence of students as future specialists. Integrating three important aspects (axiological, cultural and religious) in development of the student's personality, the research substantiates the following methodological fundamentals, particularly spirituality means reveal of the Holy Ghost in a person and in the world following the Christian basis of pedagogical activities and elements of anthropocentric paradigm of the modern social educational system; in most cases, modern students' culture has no national roots and is focused on the cult of corporeity, violation, consumption, better opportunities of computerization and creation of virtual worlds, where the ethno-cultural identity is lost, and the imitation of negative, increased interest to miserable anti-humanism is promoted, etc.; modern higher education should consider the accumulated Christian traditions and serve for the dignified development of a personality, formation of a public society according to the principles of moral values of Christianity and ideas of the optimistic world outlook; a necessary combination of the efforts of power authorities and the church, which apply modern forms and methods of education protecting young people from the harmful impact of the negative sphere; it is reasonable to secure the philosophic synthesis of knowledge and Faith in the integral process of the world view to recover the moral ideals of the humanity; it is required to provide the general support for revival of the positive impact of past stimuli, promoting sophistication of the external world, objectiveness of being, adoration of God and his creature and, as an innovation, it can be perceived by students with enthusiasm; personal development pleasing to God is really possible only when we take the world not as a field for our efforts and talents, but as a school of eternal life, as a start of the way to ourselves. It is concluded that the spiritual tradition of the Ukrainian people Christianity is able to secure the personality's full expression, formation of him/her as a dignified member of the society, and the Christian postulates can provide his/her all-sided development, fulfillment of all good deeds, which are the goals of each personality formation and development.

Key words: methodological fundamentals, spirituality, spiritual development, student, Ukrainian students, Christianity, Christian philosophy, axiology, cultural science, religion.